

DOI: 10.15276/ETR.03.2025.16
DOI: 10.5281/zenodo.15750677
UDC: 351.863:005
JEL: D81, G32

ІНСТРУМЕНТАРІЙ СИСТЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ РІВНЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

TOOLS OF THE SYSTEM FOR DETERMINING THE LEVEL OF ECONOMIC SECURITY OF THE ENTERPRISE

Irina M. Yepifanova, PhD in Economics, Associate Professor
Odesa Polytechnic National University, Odesa, Ukraine
ORCID: 0000-0002-4564-688X
Email: i.n.epifanova@op.edu.ua

Oleksandr O. Sadikov
Odesa Polytechnic National University, Odesa, Ukraine
ORCID: 0009-0008-2909-7797
Email: sadikov@stud.op.edu.ua

Received 08.04.2025

Епіфанова І.М., Садіков О.О. Інструментарій системи визначення рівня економічної безпеки підприємства. Науково-методична стаття.

Стаття присвячена формуванню інструментарію системи визначення рівня економічної безпеки підприємства. Визначено актуальні методичні підходи до оцінки економічної безпеки. Розглянуто процес оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, що містить такі етапи: ідентифікація загроз та викликів, формування системи показників оцінювання, збір та обробка даних, аналіз та оцінка рівня економічної безпеки, розробка заходів щодо його посилення, моніторинг та корегування результатів. Виявлено необхідний їх інструментарій. Визначено показники оцінювання відповідно складовим економічної безпеки підприємства з урахуванням цифровізації.

Ключові слова: економічна безпека, підприємство, процес, етап, система, інструментарій, рівень, цифровізація

Yepifanova I.M., Sadikov O.O. Tools of the System for Determining the Level of Economic Security of the Enterprise. Scientific and methodical article.

The article is devoted to formation of tools of the system of determination of the level of economic security of enterprise. The current methodological approaches to the assessment of economic security have been identified. The process of assessing the level of economic security of enterprise is considered, which includes the following stages: identification of threats and challenges, formation of a system of assessment indicators, collection and processing of data, analysis and assessment of the level of economic security, development of measures to strengthen it, monitoring and correction of results. The necessary tools are identified. The evaluation indicators are defined according to the components of economic security of an enterprise, taking into account digitalisation.

Keywords: economic security, enterprise, process, stage, system, tools, level, digitalization

Сучасні економічні умови характеризуються високим рівнем невизначеності, що зумовлено глобальними кризовими явищами, геополітичними факторами, цифровою трансформацією та посиленням конкуренції на ринку. У таких умовах забезпечення належного рівня економічної безпеки підприємства стає однією з ключових передумов його стабільного функціонування та довгострокового розвитку. Важливим завданням топ-менеджменту є розробка та впровадження ефективного інструментарію для діагностики загроз, оцінки ризиків і розробки заходів з нейтралізації негативних факторів, що впливають на діяльність підприємства.

Проводячи регулярний моніторинг рівня економічної безпеки підприємство попереджує виникнення загроз та виявляє проблемні сторони, що дає змогу проаналізувати ефективність діяльності підприємства та сформулювати превентивні заходи для підтримки стабільного його функціонування [1].

Для забезпечення належного рівня економічної безпеки підприємства необхідно не лише ідентифікувати потенційні загрози, а й розробити комплексну систему управління, що враховує як внутрішні, так і зовнішні чинники ризику. В умовах нестабільності економічного середовища, зростання конкуренції, технологічних змін та посилення регуляторного контролю підприємства змушені впроваджувати адаптивні механізми захисту, які дозволяють мінімізувати вплив негативних факторів та забезпечувати стійкість господарської діяльності. У цьому контексті важливого значення набуває побудова ефективної системи управління економічною безпекою, що передбачає координацію дій на різних рівнях управління та тісну взаємодію із зовнішніми суб'єктами безпеки.

Управління системою економічної безпеки підприємства має свої особливості, пов'язані з

необхідністю здійснення взаємоузгоджених захисних дій на всіх рівнях управління та у взаємодії із зовнішніми суб'єктами безпеки, адекватно до зміни середовища функціонування [2].

Підкреслимо, що визначення рівня економічної безпеки підприємства ґрунтується на комплексному аналізі фінансових, операційних, ринкових, кадрових та інноваційних показників. Однак традиційні методики оцінки часто не враховують динамічних змін зовнішнього та внутрішнього середовища, що знижує ефективність управлінських рішень. Тому необхідним є удосконалення існуючих підходів та створення універсального інструментарію, який дозволить об'єктивно оцінювати стан економічної безпеки підприємства та адаптуватися до викликів нинішнього стану економіки.

Метою дослідження є визначення інструментарію системи визначення рівня економічної безпеки підприємства. Для її досягнення необхідно виконати такі завдання:

- визначити актуальні методичні підходи до оцінки економічної безпеки;
- розглянути етапи процесу оцінювання рівня економічної безпеки підприємства та виявити необхідний інструментарій;
- визначити показники оцінювання відповідно складовим економічної безпеки підприємства з урахуванням цифровізації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Вивченню теоретичних аспектів поняття та інструментарію визначення рівня економічної безпеки підприємства присвячено наукові праці багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Так, О. Роженко [3] пропонує формувати систему показників у контексті системи складових економічної безпеки підприємства, структура якої передбачає три рівня складових: перший рівень – ресурсна та функціональна безпека; другий – безпека трудових, фінансових, матеріальних, нематеріальних ресурсів та безпека управління, маркетингу виробництва (торгівлі); на третьому рівні деталізуються складові другого рівня та представлені соціальна, інтелектуальна, кадрова, фінансова, фіскальна, інвестиційна, безпека основних засобів та запасів, політико-правова, інформаційна, технологічна, інноваційна, безпека управління прямого та опосередкованого впливу, ринкова, інтерфейсна, збутова, виробнича (торгова), екологічна техногенна складові. І. Іпполітова та А. Сичова [5] виділяють такі підходи та методи оцінки рівня економічної безпеки підприємств: індикаторний, ресурсно-функціональний, економіко-математичний, програмно-цільовий, підхід до оцінки стану фінансового складника діяльності підприємства та методи прогнозування банкрутства. В. Проскура, Т. Черничко та Д. Верещкий [4] групують показники, що забезпечують визначення рівня економічної безпеки підприємства, відповідно складовим її системи, а саме кадровій, виробничо-технологічній, фінансовій, екологічній, цифровій. З. Живко [2] відзначає, що показники

оцінювання економічної безпеки підприємства за її функціональними складовими мають граничні значення, які виступають базою для порівняння з фактично встановленими значеннями показників та додає, що оцінювати її доцільно за шістьма функціональними складовими: фінансова безпека, техніко-технологічна, кадрова, силова, інформаційна та ресурсна. Попри те, що існуючі підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємства охоплюють широкий спектр показників, більшість з них досі залишаються недостатньо адаптивними до динамічних змін зовнішнього середовища, зокрема такі сучасні виклики, як цифровізація та діджиталізація бізнес-процесів, що потребує розширення інструментарію системи визначення рівня економічної безпеки підприємства та розробки більш гнучких методів оцінки.

Виклад основного матеріалу дослідження

Визначення рівня економічної безпеки підприємства відіграє ключову роль у забезпеченні його стійкості, конкурентоспроможності та стратегічного розвитку в умовах динамічного економічного середовища. Економічна безпека є комплексною характеристикою, під якою розуміється стан найбільш ефективного використання всіх видів ресурсів підприємства, що дає змогу попередити, уникнути або послабити негативний вплив внутрішніх і зовнішніх загроз, а також забезпечує стабільне функціонування та ефективний розвиток підприємства сьогодні й у майбутньому [5].

У сучасних реаліях, коли підприємства стикаються з макро- та мікроекономічними ризиками, фінансовими кризами, технологічними змінами та геополітичними загрозами, необхідність системного підходу до оцінки економічної безпеки стає пріоритетним завданням корпоративного управління. Це пояснюється з ряду причин. По-перше, економічна безпека підприємства є основою для забезпечення його фінансової стійкості та ліквідності. Своєчасне виявлення ризиків, пов'язаних із нестачею фінансових ресурсів, борговим навантаженням, низькою рентабельністю та нестабільністю грошових потоків, дозволяє запобігти кризовим явищам і забезпечити безперервність операційної діяльності. По-друге, оцінка рівня економічної безпеки дає змогу ідентифікувати та мінімізувати загрози внутрішнього та зовнішнього середовища. Вона дозволяє виявити вразливі місця підприємства, такі як залежність від нестабільних ринків, недостатній рівень цифрової трансформації, низька ефективність ресурсного використання або зростаюча конкуренція. Відповідно, підприємства можуть розробляти адаптивні антикризові стратегії та моделі розвитку, що підвищують їхню стійкість до негативних змін. По-третє, оцінка економічної безпеки сприяє формуванню стратегії довгострокового розвитку. Завдяки аналізу внутрішніх і зовнішніх факторів підприємство отримує змогу не лише реагувати на виклики, а й прогнозувати потенційні загрози та вчасно адаптувати свої

бізнес-моделі до нових реалій. У цьому контексті визначення рівня економічної безпеки інтегрується в стратегічне управління підприємством, допомагаючи оптимізувати інвестиційні рішення, розширювати ринки збуту та підвищувати ефективність виробничих і логістичних процесів. По-четверте, економічна безпека є визначальним чинником у формуванні інноваційного потенціалу підприємства. Високий рівень безпеки дає змогу підприємствам вкладати ресурси в розвиток нових технологій, модернізацію виробництва, впровадження цифрових рішень та інноваційних бізнес-моделей. Це, у свою чергу, сприяє підвищенню продуктивності праці, розширенню можливостей диверсифікації та створенню доданої вартості.

Виходячи з цілей створення бізнесу, особливостей національної ментальності та природного темпераменту вищих менеджерів підприємства, галузевої специфікації бізнесу та загально-економічної ситуації на ринках цього підприємства формується філософія підприємства, під якою розуміються основні принципи та цінності, які визначають його діяльність [6]. Процес формування філософії підприємства залежить від впливу низки факторів, кожен із яких відіграє важливу роль у визначенні стратегічних орієнтирів, принципів діяльності та корпоративної культури.

Ключовим фактором є цілі створення бізнесу. Якщо підприємство орієнтоване на отримання максимального прибутку, його стратегія буде зосереджена на підвищенні ефективності, мінімізації витрат і розширенні ринкової частки. В той же час, якщо підприємство має соціально відповідальну місію, воно може інтегрувати екологічні, етичні або соціальні цілі у свою бізнес-модель. Важливим є також фактор галузевої специфікації бізнесу, адже високотехнологічні галузі потребують швидкої адаптації до інновацій, гнучких управлінських підходів та інвестицій у дослідження і розробки. Натомість у традиційних галузях, зокрема важкій промисловості, пріоритет надається стабільності та управлінню ризиками. З огляду на вище відзначені чинники, підприємства повинні не лише адаптувати свою бізнес-модель до ринкових умов, а й забезпечувати належний рівень економічної безпеки. Для цього необхідно застосовувати системний підхід до її оцінювання, що включатиме аналіз основних загроз, оцінку ресурсного потенціалу та визначення ключових показників стійкості. Відтак, розгляд етапів процесу визначення рівня економічної безпеки підприємства є важливим кроком для формування ефективної системи управління та прийняття обґрунтованих стратегічних рішень (рисунок 1).

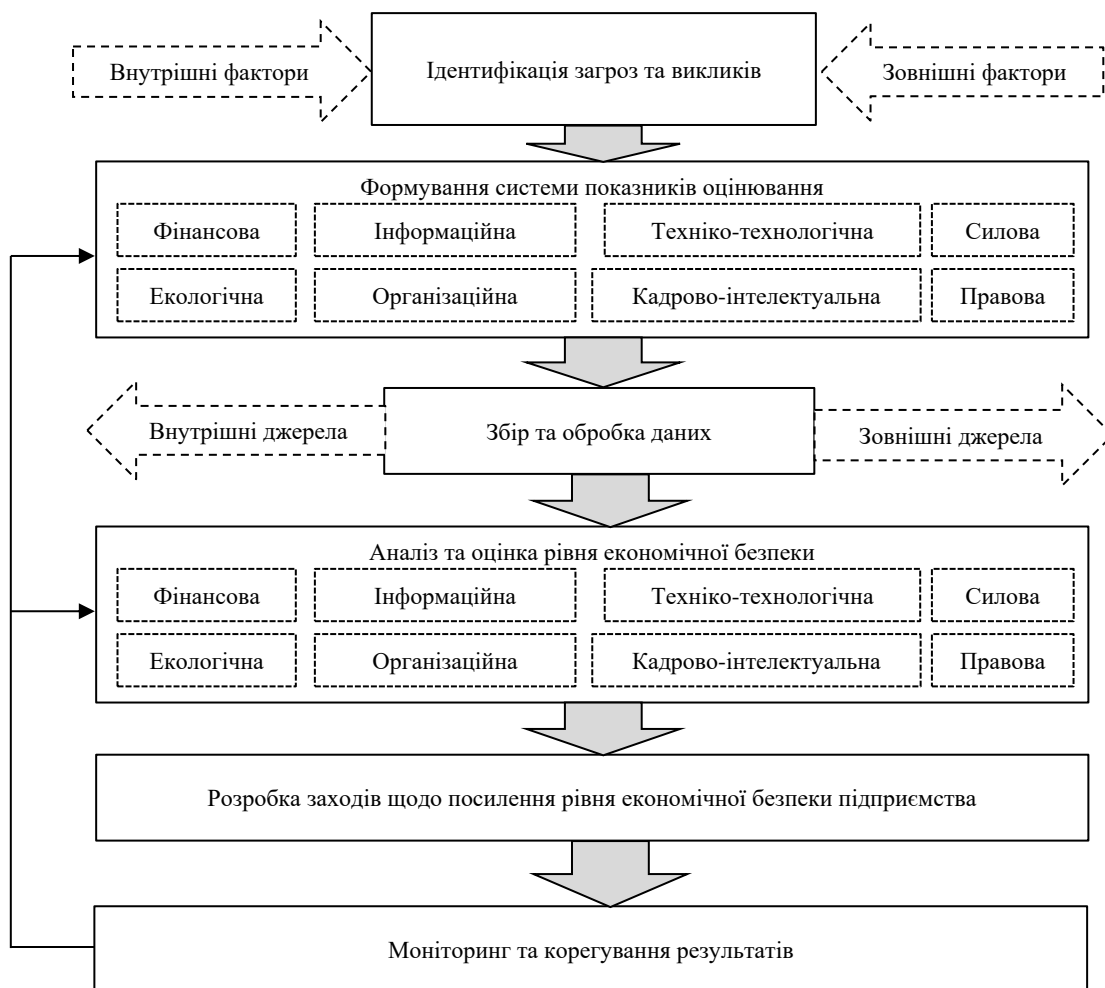

Рисунок 1. Етапи процесу визначення рівня економічної безпеки підприємства
Джерело: власна розробка авторів

Варто відзначити, що оцінювання рівня економічної безпеки підприємства повинно базуватися на таких принципах [7]:

- відповідність параметрів оцінювання змісту процесів у системі фінансової безпеки;
- комплексність, тобто врахування всіх чинників, що впливають на загрози фінансовій безпеці підприємства;
- виділення головних елементів наявних або потенційних небезпек і загроз;
- періодичність оцінювання рівня економічної безпеки підприємства;
- можливість застосування необхідних запобіжних, попереджувальних, профілактичних та коригуючих заходів щодо виявлених або потенційних загроз;

Відповідно рисунку 1, пропонується проводити визначення рівня економічної безпеки підприємства за шістьма етапами. Першим етапом є ідентифікація загроз та викликів, що передбачає аналіз зовнішніх та внутрішніх факторів, які можуть впливати на економічну безпеку підприємства. Визначаються потенційні ризики та небезпеки, що можуть спричинити фінансові, технологічні чи кадрові проблеми. Щодо зовнішніх факторів, то вони не залежать від діяльності підприємства, проте можуть значно впливати на його стабільність та безпеку. Вважаємо, що найбільш значимими є такі:

- макроекономічні умови, а саме рівень інфляції, динаміка ВВП, валютні коливання, рівень безробіття, податкове навантаження, вплив яких здатний призвести до знецінення активів підприємства, зростання витрат, собівартості продукції у разі, якщо воно співпрацює з іноземними контрагентами, зниження рентабельності тощо;
- політична та правова нестабільність, зокрема законодавчі зміни, державне регулювання, наявність корупційних ризиків, військові конфлікти, що може призвести до обмеження доступу до ринків і постачальників, ускладнення планування та підвищення ризиків ведення підприємницької діяльності;
- рівень конкуренції, а саме активність конкурентів, поява нових гравців на ринку, зміна цінних стратегій, вплив яких може зменшити частку підприємства та, як наслідок, призвести до зменшення прибутку;
- технологічні зміни, зокрема цифровізація, автоматизація бізнес-процесів, поява нових технологій, що може призвести до зниження рівня конкурентоспроможності продукції на ринку через запізниті впровадження інновацій; в той же час автоматизація процесів знижує витрати, але вимагає значних інвестицій у розвиток ІТ-інфраструктури;
- соціальні та демографічні фактори, а саме зміни у поведінці споживачів, демографічні тренди, рівень освіти та кваліфікації робочої сили, що змусить підприємства адаптувати свої стратегії під нові запити (екологічність продукції,

перехід до нових форм торгівлі); в той же час суттєвим фактором в сучасних умовах є демографічний спад та міграція робочої сили з країни, що створює дефіцит кваліфікованих кадрів. За останні десятиліття відзначається досить значне збільшення кількості трудових мігрантів, що з одного боку надає більше можливостей, а з іншого – призводить до виникнення ризиків та небезпек, що пов'язано з асиміляцією та адаптацією трудових мігрантів до нового життя, як у професійному аспекті, так і соціальному та культурному [8];

- екологічні фактори, зокрема посилення екологічного регулювання, потреба у дотриманні міжнародних стандартів екологічної безпеки, збільшення контролю за викидами та впливом на довкілля, що змушує підприємства переглядати виробничі процеси та інвестувати в екологічно чисті технології; в свою чергу недотримання екологічних стандартів може спричинити санкції, штрафи та репутаційні ризики.

Щодо внутрішніх факторів, то вони, на відміну від зовнішніх, мають безпосередній вплив на функціонування як самого підприємства в цілому, так і виконання окремих бізнес-процесів, що може як посилювати, так і послаблювати його економічну безпеку. Серед найбільш важливих виділимо такі:

- фінансовий стан підприємства, зокрема рівень прибутковості, ліквідності, платоспроможності, обсяги боргового навантаження, адже дефіцит фінансових ресурсів обмежує можливості інвестувати у розвиток, модернізацію та інновації, а високий рівень заборгованості підвищує ризик неплатоспроможності;
- ефективність управління, а саме якість стратегічного планування, рівень кваліфікації керівництва, здатність до адаптації в умовах змін, полягає у тому, що саме неефективні управлінські рішення можуть призвести до невиправданих витрат, втрати конкурентних позицій та банкрутства, гнучке управління та адаптація до змін дають можливість оперативно реагувати на виклики ринку;
- технологічний рівень, зокрема наявність інновацій, автоматизація виробництва, здатність до швидкого впровадження нових технологій, адже високий рівень автоматизації дозволяє зменшити виробничі втрати та підвищити ефективність, а використання застарілих технологій збільшує собівартість продукції та робить підприємство менш конкурентоспроможним;
- кадрова політика, а саме рівень компетенції персоналу, корпоративна культура, наявність програм підвищення кваліфікації, полягає у тому, що високий рівень кваліфікації персоналу сприяє ефективному управлінню ризиками та підвищенню конкурентоспроможності підприємства, а плінність кадрів та низький рівень кваліфікації працівників ускладнюють реалізацію стратегічних завдань;

- маркетингова політика, зокрема ефективність бренду, присутність на ринку, гнучкість у зміні асортименту товарів і послуг, адже саме чітко сформовані маркетингові підходи дозволяють підприємству адаптуватися до змін ринку та ефективно позиціонувати продукцію або послуги, в той же час недостатня увага до розвитку бренду та комунікацій зі споживачами може призвести до втрати ринкових позицій;
- інформаційне забезпечення, а саме захист даних, протидія кібератакам, використання сучасних цифрових технологій, полягає у тому, що використання цифрових технологій потребує захисту від кібератак та несанкціонованого доступу до конфіденційних даних, при цьому витіки інформації можуть спричинити фінансові втрати, репутаційні ризики та правові наслідки.

Для підвищення рівня своєї економічної безпеки підприємства повинні розробляти процедури регулювання та пристосування до умов зовнішнього середовища, що постійно змінюються, тому варто правильно вибрати методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства та її складових частин [9].

Другим етапом процесу визначення рівня економічної безпеки підприємства є встановлення переліку ключових індикаторів, що дозволяють здійснювати аналіз економічної безпеки за основними складовими системи економічної безпеки підприємства: фінансова, інформаційна, техніко-технологічна, силова, екологічна, організаційна, кадрово-інтелектуальна, правова.

Вимоги до вибору показників функціональних складових економічної безпеки підприємства зводиться до наступного: повно, достовірно і точно охарактеризувати зміст функціональних складових економічної безпеки підприємства; охарактеризувати наявність та ефективність використання наявних ресурсів; забезпечити захист від зовнішніх та внутрішніх загроз з врахуванням ключових інтересів підприємства; забезпечувати порівнянність рівня економічної безпеки в сукупності підприємств, що аналізуються; прогнозувати вектор динаміки показників економічної безпеки [2].

Для забезпечення комплексного та об'єктивного оцінювання рівня економічної безпеки підприємства важливо враховувати всі її структурні елементи, відзначені вище. Відсутність чітких показників для кожного з цих напрямів може призвести до нечіткого або неправильного визначення загального рівня економічної безпеки підприємства. З огляду на це, важливим кроком на даному етапі є визначення системи показників оцінки економічної безпеки, яка дозволить не лише кількісно оцінити стан підприємства, а й виявити його слабкі місця, прогнозувати можливі загрози та розробити ефективні заходи з мінімізації їх впливу. В цілому це забезпечить можливість отримання комплексного бачення поточного стану безпеки та підґрунтя для прийняття стратегічних управлінських рішень. Розглянемо більш детально показники відповідно вище відзначених складових системи економічної безпеки підприємства. Враховуючи зростаючий вплив цифровізації, пропонується доповнити систему показників економічної безпеки підприємства відповідними індикаторами (таблиця 1).

Таблиця 1. Показники оцінювання відповідно складовим економічної безпеки підприємства з урахуванням цифровізації

Складові економічної безпеки	Показники
1	2
Фінансова	<ul style="list-style-type: none"> – частка цифрових фінансових операцій у загальному обсязі транзакцій (%); – витрати на кібербезпеку у загальній структурі фінансових витрат (%); – рівень захищеності електронних платежів (кількість зафіксованих кіберзагроз за період); – обсяг витрат через шахрайство або кіберзлочини (тис. грн./рік).
Інформаційна	<ul style="list-style-type: none"> – рівень захисту корпоративних даних (кількість витоків даних за період); – частка співробітників, які пройшли навчання з кібербезпеки (%); – дотримання стандартів інформаційної безпеки (ISO, GDPR тощо); – час реакції на кіберінциденти (години).
Техніко-технологічна	<ul style="list-style-type: none"> – частка автоматизованих бізнес-процесів (%); – кількість впроваджених цифрових рішень (ERP, CRM, AI, Big Data); – частка витрат на цифрові технології у загальному обсязі інвестицій (%); – надійність IT-інфраструктури (відсоток часу безвідмовної роботи систем).
Силова	<ul style="list-style-type: none"> – рівень цифрового контролю фізичного доступу (%); – індекс кіберзахисту фізичних об'єктів (бал); – кількість виявлених та попереджених спроб несанкціонованого доступу (кількість випадків на рік); – впроваджені цифрові алгоритми реагування на загрози (%).
Екологічна	<ul style="list-style-type: none"> – рівень автоматизації екологічного моніторингу (%); – використання цифрових технологій у поводженні з відходами (тонн/рік); – рівень енергоефективності підприємства (кВт-год/одиночку продукції); – частка екологічно чистих технологій із цифровим управлінням (%);

Продовження таблиці 1

1	2
Організаційна	– рівень цифрової інтеграції управлінських процесів (%); – кількість впроваджених систем цифрового управління персоналом (кількість за період); – частка рішень, прийнятих на основі аналізу Big Data (%); – кількість реалізованих цифрових ініціатив щодо управління ризиками.
Кадрово-інтелектуальна	– частка персоналу, що має цифрові компетенції (%); – кількість навчальних годин на підвищення цифрових навичок працівників (год/рік); – частка дистанційної зайнятості (%); – використання HR-аналітики для оцінки продуктивності та добору персоналу (%).
Правова	– дотримання вимог цифрового законодавства (оцінка відповідності нормам); – кількість юридичних суперечок через порушення цифрових прав або угод; – витрати на адаптацію до законодавчих змін у сфері цифровізації (%).

Джерело: складено авторами за матеріалами [2, 4, 5, 10-12, 13]

Третій етап процесу визначення рівня економічної безпеки підприємства – збір та обробка даних – передбачає отримання необхідної інформації щодо визначених показників із внутрішніх та зовнішніх джерел, а також проведення її попередньої обробки для подальшого аналізу.

Для оцінювання рівня економічної безпеки підприємства протягом визначеного періоду, розгляд отриманих показників в динаміці, який дозволить більш повно й точно відобразити економічні процеси та явища і зробити більш обґрунтовані висновки [12].

На цьому етапі здійснюється отримання необхідної інформації щодо визначених показників із внутрішніх та зовнішніх джерел, а також її попередня обробка для подальшого аналізу. Внутрішні джерела охоплюють фінансову звітність підприємства, управлінський облік, кадрові дані, виробничі показники та інформацію з цифрових систем управління, таких як CRP або ERP. Вони дозволяють оцінити фінансовий стан, ефективність управління ресурсами, продуктивність праці, рівень інноваційної активності та загальний рівень ризиків усередині підприємства. В свою чергу зовнішні джерела включають статистичні дані державних органів та аналітичних агентств, інформацію про конкурентне середовище, макроекономічні умови та рівень кіберзагроз. Дані з цих джерел дозволяють оцінити загальні ринкові тенденції, потенційні загрози та можливості для підприємства, що є критично важливим для його стратегічного розвитку.

Процес збору інформації здійснюється за допомогою документального аналізу, моніторингу ринку, експертних оцінок, анкетувань та автоматизованих аналітичних інструментів. Все частіше застосовуються сучасні методи обробки великих масивів даних, штучний інтелект та аналітика бізнес-інформації, що дає змогу отримувати більш точні прогнози та виявляти приховані ризики. Зібрана інформація проходить кілька етапів попередньої обробки, які включають перевірку її достовірності, стандартизацію, агрегування та візуалізацію, що дозволяє уникнути неточностей, суперечливих даних і дублювань, що можуть вплинути на кінцеві результати аналізу. Крім того підготовлена інформація структурується відповідно до складових економічної безпеки під-

приємства, що забезпечує цілісність її подальшого аналізу.

Від комплексності та точності системи індикаторів залежить своєчасність виявлення негативних тенденцій та можливість попередження кризових ситуацій [14].

Третій етап є підґрунтям для подальшого оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, оскільки якість і повнота зібраної інформації визначають точність розрахунків, обґрунтованість висновків та ефективність управлінських рішень. Системний підхід до збору та обробки даних дозволяє підприємству своєчасно реагувати на загрози, адаптуватися до змін зовнішнього середовища та формувати ефективні стратегії, за рахунок чого підприємство буде здатним досягти необхідного рівня його економічної безпеки.

Рівень економічної безпеки являє собою ймовірнісну оцінку здатності підприємства забезпечувати реалізацію економічних інтересів в умовах дії негативних факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, тобто це оцінка ступеня забезпечення на підприємстві умов для його стійкого розвитку [15].

Четвертий етап процесу визначення рівня економічної безпеки підприємства – аналіз та оцінка рівня економічної безпеки – полягає у проведенні розрахунку та порівняння значень показників із встановленими нормативами, що дозволяє визначити рівень безпеки підприємства за кожним із напрямів. Він є важливим для розуміння поточного стану підприємства та його здатності протистояти зовнішнім і внутрішнім загрозам. На даному етапі здійснюється розрахунок значень визначених показників та їх порівняння із встановленими нормативами, референтними значеннями або середньогалузевими стандартами, що дозволяє визначити рівень безпеки підприємства за кожним із ключових напрямів: фінансовим, інформаційним, техніко-технологічним, силовим, екологічним, організаційним, кадрово-інтелектуальним, правовим.

Аналіз проводиться із застосуванням різних методів, таких як порівняльний аналіз, трендовий аналіз, SWOT-аналіз, багатofакторне моделювання тощо. Використання економіко-математичних методів, включаючи регресійний аналіз та

машинне навчання, дає змогу більш точно оцінити залежності між показниками, виявити слабкі місця та передбачити потенційні загрози. На основі отриманих результатів формується інтегральна оцінка рівня економічної безпеки підприємства, що може відобразитися у вигляді комплексного індексу або групи індикаторів, що дозволяє не лише отримати загальне уявлення про стан економічної безпеки, а й деталізувати ситуацію за окремими складовими.

Ключовим аспектом даного етапу є виявлення відхилень та аналіз їхніх причин. Якщо значення певних показників суттєво відрізняються від нормативних, необхідно визначити, які саме фактори спричинили ці зміни – внутрішні чи зовнішні. Результати аналізу є основою для ухвалення стратегічних рішень. Вони дозволяють визначити напрями подальшого вдосконалення системи економічної безпеки, розробити заходи з мінімізації ризиків та підвищення стійкості підприємства до несприятливих змін у зовнішньому середовищі.

Актуальними для оцінювання рівня економічної безпеки є питання дослідження впливу окремих факторів на економічну безпеку та визначення кількісних та якісних критеріїв оцінки рівня економічної безпеки підприємства як особливого об'єкта економічної безпеки [16].

Четвертий етап забезпечує комплексний підхід до оцінки рівня економічної безпеки, дозволяє підприємству не лише отримати об'єктивну картину його поточного стану, але й визначити пріоритетні напрями для покращення його захищеності, фінансової стабільності та конкурентоспроможності.

П'ятий етап процесу визначення рівня економічної безпеки підприємства, а саме розробка заходів щодо посилення рівня економічної безпеки підприємства, базується на тому, що на основі отриманих результатів формуються пропозиції щодо вдосконалення системи економічної безпеки, спрямовані на мінімізацію загроз і зміцнення слабких місць. Він відіграє ключову роль у створенні ефективної системи захисту підприємства від можливих загроз. На даному етапі на основі результатів аналізу, сформованого на попередньому етапі, розробляються комплексні заходи, спрямовані на усунення виявлених проблем, мінімізацію ризиків та посилення стійкості підприємства.

Процес розробки заходів базується на визначенні стратегічних і тактичних дій для усунення слабких місць економічної безпеки. Якщо аналіз показав значні відхилення у фінансовій складовій, можливими заходами можуть бути оптимізація витрат, пошук нових джерел фінансування, удосконалення системи управління грошовими потоками. У разі проблем у кадровій сфері доцільно запровадити мотиваційні програми, покращити систему підбору, найму та підготовки персоналу. Якщо ж загрози пов'язані з технологічними аспектами, увага має бути зосереджена на оновленні виробничих потужностей, впровадженні

інноваційних технологій та автоматизації бізнес-процесів.

Розробка заходів враховує як внутрішні фактори (організаційну структуру, рівень цифровізації, фінансові можливості підприємства), так і зовнішні умови (галузеві тенденції, законодавчі зміни, ринкову конкуренцію). При цьому важливо забезпечити комплексний підхід до зміцнення економічної безпеки, що включає реалізацію не лише короткострокових тактичних рішень, а й довгострокових стратегічних ініціатив. Одним із ключових аспектів даного етапу є оцінка ефективності запропонованих заходів, для чого можуть бути розроблені сценарні моделі, які дозволяють прогнозувати потенційні результати їх впровадження. Використання методів економічного моделювання, SWOT-аналізу та експертних оцінок сприяє визначенню найбільш доцільних і результативних заходів.

Результатом п'ятого етапу є конкретизована програма дій, що включає пріоритети щодо підвищення економічної безпеки підприємства, строки виконання заходів, відповідальних осіб та ресурси, необхідні для їх реалізації. Виконання цих заходів створює основу для посилення конкурентоспроможності підприємства, підвищення його фінансової стійкості та адаптивності до змін зовнішнього середовища. Все вище відзначене пояснює, що даний етап є визначальним для ефективного функціонування системи економічної безпеки підприємства, оскільки від якості розроблених заходів залежить здатність підприємства до своєчасного реагування на загрози, а також можливість його сталого розвитку в умовах динамічного бізнес-середовища.

Заключним етапом є проведення моніторингу та корегування результатів, що полягає у здійсненні постійного контролю за ефективністю впроваджених заходів, які дозволяють вчасно реагувати на зміни у зовнішньому та внутрішньому середовищі та коригувати стратегію економічної безпеки. Основною метою даного етапу є забезпечення постійного контролю за реалізацією розроблених заходів, оцінці їх ефективності та своєчасному внесенні змін, відповідно до динаміки зовнішнього та внутрішнього середовища. Моніторинг здійснюється шляхом регулярного збору та аналізу інформації про стан економічної безпеки підприємства. Він може включати періодичне оновлення показників безпеки, перевірку відповідності фактичних значень прогнозним та нормативним показникам, а також аналіз змін у ключових сферах діяльності підприємства. Для цього можуть використовуватися як кількісні методи (економіко-математичне моделювання, статистичний аналіз, прогнозування), так і якісні методи (експертні оцінки, аудит ризиків, стратегічний аналіз).

Контроль повинен забезпечувати порівняння фактичного стану економічної безпеки підприємства з бажаним, націлений на своєчасне виявлення відхилень і встановлення їх причин; встановлення недоліків і помилок управлінської

діяльності; спостереження за змінами соціально-економічної інвестиційно-інноваційного середовища і прогнозування стану економічної безпеки підприємства [17].

Важливим аспектом даного етапу є оцінка ефективності впроваджених заходів. Якщо результати моніторингу свідчать про недостатню ефективність певних заходів або зміну зовнішніх умов, необхідно оперативно вносити коригування до стратегії економічної безпеки. Це може включати перегляд раніше прийнятих рішень, розробку додаткових заходів або модифікацію підходів до управління ризиками. Серед ключових напрямів коригування можуть бути оновлення критеріїв оцінки ризиків, адаптація фінансової політики підприємства, перегляд стратегій управління персоналом або впровадження нових технологічних рішень. У разі зміни макро-економічної ситуації або появи нових загроз на ринку підприємство може скоригувати свою політику щодо інвестицій, змінити постачальників або переорієнтувати ринки збуту. Окрім цього, система моніторингу та коригування має бути інтегрованою у загальну систему стратегічного управління підприємством, що дозволяє забезпечити оперативне прийняття рішень та підвищити рівень адаптивності до зовнішніх змін. Використання цифрових технологій, таких як системи бізнес-аналітики, штучний інтелект та автоматизовані платформи аналізу даних, значно покращує процес моніторингу, дозволяючи отримувати актуальну інформацію у режимі реального часу. Результатом даного етапу є підтримка належного рівня економічної безпеки підприємства в умовах постійної мінливості середовища, що дозволяє підприємству зберігати свою стійкість, конкурентоспроможність та ефективно реагувати на потенційні загрози.

Система економічної безпеки будь-якого підприємства та суб'єктів господарювання є індивідуальною, її повнота та дієздатність залежать від чинної законодавчої бази держави, рівня оподаткування, доступу на світові ринки збуту, інвестиційної привабливості регіону, держави, а також від обсягу матеріально-технічних та фінансових ресурсів, виділених керівниками підприємства, від розуміння кожним працівником значимості гарантування безпеки підприємства та бізнесу, від досвіду роботи керівників служб безпеки підприємства [18].

Ефективне визначення економічної безпеки підприємства є важливим елементом корпоратив-

ного управління та підвищення інвестиційної привабливості. Високий рівень економічної безпеки сприяє довірі з боку інвесторів, фінансових установ та стратегічних партнерів, що полегшує доступ до фінансових ресурсів, сприяє формуванню стабільних ділових відносин і створює сприятливі умови для масштабування бізнесу. Визначення рівня економічної безпеки підприємства є важливим стратегічним інструментом, що забезпечує його стабільність, адаптивність до викликів ринку та довгострокову конкурентоспроможність. Формування ефективної системи оцінки та управління економічною безпекою дозволяє підприємствам уникати кризових ситуацій, розвивати інноваційний потенціал та підвищувати свою стійкість у сучасному економічному середовищі. Оцінка бізнесу дозволяє вибрати та реалізувати оптимальну інвестиційну політику, що впливає на рівноважний розвиток підприємства та реалізацію обраних стратегій [19].

Висновки

Таким чином, у процесі дослідження проаналізовано актуальні методичні підходи до оцінювання економічної безпеки підприємства, що дозволило систематизувати існуючі наукові підходи. Особливу увагу приділено сучасним підходам, що інтегрують цифрові технології в оцінку рівня безпеки, що є актуальним у контексті цифрової трансформації бізнесу. Розглянуто основні етапи процесу оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, що включають ідентифікацію загроз, збір та обробку даних, аналіз показників та розробку заходів з підвищення рівня безпеки. Визначено необхідний інструментарій для кожного етапу, що дозволяє проводити оцінку з урахуванням як традиційних, так і цифрових методів. Запропоновано систему показників оцінювання економічної безпеки підприємства відповідно до її основних складових, зокрема фінансової, екологічної, організаційної, техніко-технологічної, інформаційної, правової, силової. Визначено, що цифровізація суттєво впливає на підходи до оцінки безпеки, дозволяючи застосовувати сучасні інструменти, такі як аналітика великих даних, штучний інтелект, цифрові системи моніторингу та управління ризиками. Результати дослідження формують теоретичну та практичну основу для подальшого вдосконалення системи оцінки економічної безпеки підприємства в умовах цифрової трансформації, що сприятиме підвищенню його стійкості та конкурентоспроможності.

Abstract

The article is concerned with analyzing methodological approaches to assessing the economic security of an enterprise, considering the stages of the process of its assessment, and defining the main indicators that correspond to the components of the economic security system of an enterprise with due regard for digitalization.

The purpose of the study is to determine the tools of the system for determining the level of economic security of an enterprise. The first part of the article examines the current methodological approaches to assessing the economic security of enterprises used in scientific research and practice. In particular, the article allocates indicator, resource-functional, economic-mathematical and programme-targeted approaches. The author substantiates the need for an integrated approach that combines different methods to obtain objective results. The

next section is devoted to the stages of the process of assessing the level of economic security of an enterprise. The author identifies six main stages: analysis of external and internal factors, determination of assessment indicators, collection and processing of data, analysis and assessment of the level of economic security, development of measures to strengthen it, and monitoring and correction of results. For each stage, the author identifies the main tasks and tools that should be used for effective security assessment. Particular attention is paid to the need to determine the indicators for assessing economic security in accordance with its structural elements.

The main components of the economic security system of enterprise are allocated, in particular, financial, personnel, environmental, organizational, technological and power. The study proposes a clear system of indicators for assessing each of the components, taking into account current trends in digitalization. In particular, for the power component, it is advisable to take into account the level of cyber threats and the security of information systems, and for the environmental component – the scope of digital monitoring of emissions and automated control over environmental risks. Based on the study, conclusions are drawn about the need to integrate digital technologies into the process of assessing the economic security of enterprises, which allows to increase the accuracy of analysis and efficiency of management decisions. Recommendations for further development of the economic security assessment system, taking into account the challenges of digital transformation, are proposed.

Список літератури:

1. Зайченко К.С., Діма Н. І. Економічна безпека підприємства: сутність та роль. Ефективна економіка. 2021. № 5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8900>.
2. Живко З.Б. Рівні економічної безпеки підприємства та визначення інтегрального показника. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія Економіка. 2015. Випуск 1(3). С. 84-90.
3. Роженько О.В. Обґрунтування системи показників оцінки рівня економічної безпеки торговельних підприємств. Ефективна економіка. 2015. №6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4354>.
4. Проскура В.Ф., Черничко Т.В., Верецький Д. Сучасні підходи до визначення рівня економічної безпеки підприємства в умовах цифровізації. Цифрова економіка та економічна безпека. 2024. Випуск 4(13). С. 61-67.
5. Іпполітова І.Я., Сичова А.О. Методичний підхід до оцінювання рівня економічної безпеки підприємства. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Економіка і менеджмент. 2017. Випуск 28. С. 96-101.
6. Василега В.Є. Механізм забезпечення економічної безпеки підприємства в умовах впливу зовнішнього середовища. Бізнес-Інформ. 2024. Випуск №2. С. 146-153.
7. Хрущ Н., Хрущ В., Яремчук О. Розвиток методики аналізування фінансової безпеки підприємства. Вісник Хмельницького національного університету. 2023. Випуск №4. С. 244-251.
8. Зайченко К.С. Асиміляція трудових мігрантів та інструменти їх підтримки. Економіка та суспільство. 2024. № 67. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4823>.
9. Кошельок Г.В., Малікович І.П. Методичні підходи до оцінки економічної безпеки підприємства. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2021. Випуск 5(32). С. 62-69.
10. Іванілов О.С., Дмитрієва О.І. Методи оцінки рівня економічної безпеки промислових підприємств. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. 2018. Випуск №21. С. 66-83.
11. Ткачук Г.Ю. Інструментарій забезпечення економічної безпеки підприємства. Економічний простір. 2022. Випуск №178. С. 55-59.
12. Черняк Г.М. Оцінювання рівня економічної безпеки енергетичних підприємств в умовах євроінтеграції. Економічний вісник НТУУ «КПІ»: збірник наукових праць. 2015. Випуск 12. С. 159-166.
13. Bashynska I., Prokopenko O. Mitigating cyber risks in AI-driven circular economy implementations. Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law/ 2024. Issue 28. 65-71.
14. Шило Ж.С., Кречко М.Ю. Методи оцінки рівня економічної безпеки підприємства: підходи до оцінювання та забезпечення економічної безпеки. Вісник НУВГП. Серія Економічні науки. 2022. Випуск 2(98). С. 278-288.
15. Пилипенко Н.М. Розвиток методичних підходів до оцінки економічної безпеки підприємства. Ефективна економіка. 2017. Випуск №17. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5953>.

16. Колісниченко П.Т. Науково-методичні підходи до оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Інвестиції: практика та досвід. 2017. Випуск №16. С. 38-44.
17. Лойко В.В. Моніторинг рівня економічної безпеки промислового підприємства. Ефективна економіка. 2015. №8. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4446>.
18. Скаковська С.С., Савіна Н.Б., Грещак М.Ю. Аспекти формування системи економічної безпеки підприємства. Вісник НУВГП. Серія Економічні науки. 2022. Випуск 4(100). С. 186-196.
19. Некрасова Л.А., Таха Мохамед Халед Удосконалення підходів до стратегічного управління підприємством у контексті сталого розвитку. Цифрова економіка і сталий розвиток: новітні тенденції у фінансах, обліку, менеджменті та соціально-поведінкових науках: збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Берегове, 26-27 березня 2024 р.). Берегове: ЗУІ ім. Ф. Ракоці II, 2024. С. 86-88.

References:

1. Zaichenko, K.S., & Dima, N.I. (2021). Economic security of an enterprise: Essence and role. *Efektivna Ekonomika*, Issue 5. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8900> [in Ukrainian].
2. Zhivko, Z.B. (2015). Levels of economic security of an enterprise and determination of the integral indicator. *Scientific Bulletin of Mukachevo State University. Series: Economics*, Issue 1(3), P. 84-90 [in Ukrainian].
3. Rozhenko, O.V. (2015). Justification of the system of indicators for assessing the level of economic security of trading enterprises. *Efektivna Ekonomika*, Issue 6. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4354> [in Ukrainian].
4. Proskura, V.F., Chernychko, T.V., & Veretskyi, D. (2024). Modern approaches to determining the level of economic security of an enterprise in the context of digitalization. *Digital Economy and Economic Security*, Issue 4(13), P. 61-67 [in Ukrainian].
5. Ippolitova, I.Ya., & Sychova, A.O. (2017). Methodological approach to assessing the level of economic security of an enterprise. *Scientific Bulletin of the International Humanitarian University. Series: Economics and Management*, Issue 28, P. 96-101 [in Ukrainian].
6. Vasileha, V.Ye. (2024). Mechanism for ensuring economic security of an enterprise under the influence of the external environment. *Business Inform*, Issue 2, P. 146-153 [in Ukrainian].
7. Khrushch, N., Khrushch, V., & Yaremchuk, O. (2023). Development of methodology for analyzing financial security of an enterprise. *Bulletin of Khmelnytskyi National University*, Issue 4, P. 244-251 [in Ukrainian].
8. Zaichenko, K.S. (2024). Assimilation of labor migrants and tools for their support. *Economics and Society*, Issue 67. Retrieved from: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4823> [in Ukrainian].
9. Koshelok, H.V., & Malikovych, I.P. (2021). Methodological approaches to assessing economic security of an enterprise. *Eastern Europe: Economics, Business and Management*, Issue 5(32), P. 62-69 [in Ukrainian].
10. Ivanilov, O.S., & Dmytriieva, O.I. (2018). Methods for assessing the level of economic security of industrial enterprises. *Problems and Prospects of Entrepreneurship Development*, Issue 21, P. 66-83 [in Ukrainian].
11. Tkachuk, H.Yu. (2022). Tools for ensuring economic security of an enterprise. *Economic Space*, Issue 178, P. 55-59 [in Ukrainian].
12. Cherniak, H.M. (2015). Assessing the level of economic security of energy enterprises in the context of European integration. *Economic Bulletin of NTUU "KPI"*, Issue 12, P. 159-166 [in Ukrainian].
13. Bashynska I., Prokopenko O. Mitigating cyber risks in AI-driven circular economy implementations. *Scientific Journal of Bielsko-Biala School of Finance and Law*, 2024. Issue 28, P. 65-71 [in English].
14. Shylo, Zh.S., & Krechko, M.Yu. (2022). Methods for assessing the level of economic security of an enterprise: Approaches to assessment and ensuring economic security. *Bulletin of NUVHP. Series: Economic Sciences*, Issue 2(98), P. 278-288 [in Ukrainian].
15. Pylypenko, N.M. (2017). Development of methodological approaches to assessing economic security of an enterprise. *Efektivna Ekonomika*, Issue 17. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5953> [in Ukrainian].
16. Kolisnichenko, P.T. (2017). Scientific and methodological approaches to assessing the level of economic security of an enterprise. *Investments: Practice and Experience*, Issue 16, P. 38-44 [in Ukrainian].
17. Loiko, V.V. (2015). Monitoring the level of economic security of an industrial enterprise. *Efektivna Ekonomika*, Issue 8. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4446> [in Ukrainian].

18. Skakovska, S.S., Savina, N.B., & Hreshchak, M.Yu. (2022). Aspects of forming an enterprise's economic security system. Bulletin of NUVHP. Series: Economic Sciences, Issue 4(100), P. 186-196 [in Ukrainian].
19. Nekrasova, L.A., & Taha Mohamed Khaled. (2024). Improving approaches to strategic enterprise management in the context of sustainable development. Digital Economy and Sustainable Development: Recent Trends in Finance, Accounting, Management, and Socio-Behavioral Sciences: Collection of Materials of the IV International Scientific and Practical Conference (Berehove, March 26-27, 2024), P. 86-88 [in Ukrainian].

Посилання на статтю:

Єпіфанова І.М. Інструментарій системи визначення рівня економічної безпеки підприємства / І.М. Єпіфанова, О.О. Садіков // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. – 2025. – № 3 (79). – С. 156-166. – Режим доступу: <https://economics.net.ua/files/archive/2025/No3/156.pdf>.
DOI: 10.15276/ETR.03.2025.16. DOI: 10.5281/zenodo.15750677.

Reference a Journal Article:

Yepifanova I.M. Tools of the System for Determining the Level of Economic Security of the Enterprise / I.M. Yepifanova, O.O. Sadikov // Economics: time realities. Scientific journal. – 2025. – № 3 (79). – P. 156-166. – Retrieved from: <https://economics.net.ua/files/archive/2025/No3/156.pdf>.
DOI: 10.15276/ETR.03.2025.16. DOI: 10.5281/zenodo.15750677.

